

Monument voor moeflons en Van Goghs

Nationale Park De Hoge Veluwe teert al zeventig jaar op erfenis van echtpaar Kröller-Müller

● Het echtpaar Helene Kröller-Müller en Anton Müller (links) koos het Otterlose Zand (rechts) uit om een beeld van de Zuid-Afrikaanse generaal De Wet te plaatsen. De Wet vergeleek het gebied eens met de droge vlakten van Zuid-Afrika met door de wind gevormde bomen en duinen.

Foto's uit besproken boek

Geldzorgen luidden de stichting van Het Nationale Park De Hoge Veluwe in. Zeventig jaar na dato neemt een lijvig boek zowel de erfenis van het echtpaar Kröller-Müller als het beheer daarvan uitvoerig onder de loep. Hier en daar ontbreken aardige details.

Willem H. Smith

Op de hellingen van de Franse Berg –midden in het park– ligt het tweetal begraven. Zij was Nederlands grootste particuliere verzamelaar van moderne kunst, hij een grootindustriële die begin 1900 het plan opvatte op de Veluwe een particulier landgoed te realiseren. Tegen de idee kwamen vooral lokale keuterboeren in het geweer, want deze kaste van arme sloebers zag zijn gebruiksrecht van de gronden verloren gaan. Ze haalden inderdaad bakzeil. Op het grondgebied van de gemeente Ede ligt nu volgens premier Balkenende een levend monument. Hij rekent de „groene schatkamer” tot de allermooiste plekken van het land.

Anton Kröller was niet direct geïnteresseerd in verheffing van deze armen of bosexploitatie; hij wilde een aaneengesloten jachtgebied waarin beesten voldoende te eten hadden. Geld was geen probleem, want zijn scheepvaart- en handelsbedrijf Wm H. Müller & Co verdiende in de Eerste Wereldoorlog, de tijd van de oorlogswinsten, schatten. In 1909 kwam het 1200 hectare grote landgoed Hoenderloo in zijn handen, waar de Rotterdamse ondernemer al snel kleinere gebieden aan toevoegde. De nieuwe eigenaar slaagde er onder- tusschen in de aanleg van een openbare (grind)weg dwars door zijn terrein te verwijderen, kocht alle pachters uit en liet hun huizen afbreken. Om vreemd volk te weren en uitgezet wild niet kwijt te raken, werd het 6800 hectare grote landgoed geheel omraasd en zo ontrokken aan de gemeenschap.

Oorspronkelijk leefden er wat edelherten en een enkel wild zwijn in dit (zuidelijke) deel van de Veluwe. Kröller vulde de stand aan met van elders afkomstige dieren, waaronder soorten die helemaal niet in Nederland thuis- hoorden. Zo sprongen er op een ge- ge-

ven moment kangoeroes rond (en over het hoge hek) en kreeg hij een twaalftal „mouflons” van een Luxemburgse kennis cadeau. De nazaten van deze berg- schapen uit Corsica en Sardinië –die dit najaar elders op de Veluwe het veld moeten ruimen!– prijken op de omslag van „De Hoge Veluwe. Natuur en kunst”, het eerste boek dat sinds twintig jaar over het park is verschenen. De vraag rijst overigens waarom deze fraaie uitgave niet tot het 75-jarig be- staan in 2010 had kunnen wachten.

Ikgericht

Het beheer van zowel dierlijke als plantaardige exoten (bijvoorbeeld niet- inheemse boomsoorten) blijkt vandaag de dag niet het heikelste punt. De di- rectie ligt meer onder vuur vanwege opvattingen over de jacht. Ze acht het laten liggen van kadavers in strijd met de publieksfunctie van het park en vindt de introductie van wolven en lynxen niet realistisch. Daarom krijgen jaarlijks gemiddeld 350 edelherten, wil- de zwijnen, moeflons en reën „op een zeer gedisciplineerde wijze” de kogel, waarbij iedere liefhebber de mogelijk- heid krijgt het vakkundig geschatte wildbraad te kopen. Extra inkomsten voor het park, dat niet gesubsidieerd wordt en het moet hebben van betalen- de recreanten.

Voor Kröller betekende recreëren overigens vooral jagen. Met geestver- wanten uit de zakelijke, culturele en politieke elite. Zijn echtgenote Helene, geen gemakkelijke dame, richtte haar aandacht meer op kunst. Aanvankelijk was die belangstelling behoorlijk ik ge- richt, maar kunsthistoricus Elsbeth Veldpape schrijft dat de chique koop- mansvrouw na een ernstig ziekbed in 1911 haar verzamelbeleid veranderde. Vanaf dat moment kocht ze niet langer schilderijen, tekeningen, grafiek en beelden alleen voor zichzelf, maar stel- trokken aan de gemeenschap.” Het werk van Van Gogh fascineerde haar zozeer dat het Kröller-Müller Museum vandaag de dag de trotse beheerder is van maar liefst 278 meters zandsteen uit het Duitse Maul- bronn voor de buitengevel besteld. Voor de aanvoer daarvan werd een

Het had nogal wat voeten in de aarde

voordat het museum kon worden gere- aliseerd. Het lijkt erop dat Anton Kröl- ler (zonder de consequenties daarvan ten volle te overzien) heeft toegegeven aan een soort sterfbedwens van zijn eega om de door haar vergaarde schat onder te brengen in een „museum- huis”. Maar in 1920 verrees eerst het Jachthuis St. Hubertus. Met dit raad- selachtige bouwwerk uit Berlagés oe- vre wilde de man als een van de voor- aanstaande captains of industry voor de dag komen en moest Helene haar idealistische ambitie nog even koeste- ren. Het werk ging voor het meisje, ook bij de Kröllers.

Crisis

Ondertussen wist de Belgische archi- tect Henry van de Velde –tijdens een picknick op het landgoed– mevrouw ervan te overtuigen dat haar droom bij de Franse Berg gebouwd moest wor- den. Nog voordat er gedetailleerde te- keningen waren gemaakt, laat staan een aanbesteding of een prijsopgave voor de ruwbouw, werden in februari 1921 alvast de betonnen keermuren voor de terrassen en het voorplein aangelegd. Ook werden enkele duizenden kubieke meters zandsteen uit het Duitse Maul- bronn voor de buitengevel besteld. Voor de aanvoer daarvan werd een

smalspoorlijntje naar Wolfheze aange- legd. Het was alsof Helene vond dat er lang genoeg was gedraald. De realisatie van het pand, waarvoor Van der Velde maar liefst 1500 tekeningen maakte, zou 7 miljoen gulden hebben gekost, naar huidige maatstaven bijna 80 mil- joen euro.

De werkzaamheden moesten in 1922 stilgelegd worden, want een stevige economische crisis had de firma op de rand van de afgrond gebracht. Maar Helene bleef geloven in de moge- lijkheid dat het museum er ooit zou komen. Op 13 juli 1938, een jaar voor haar dood, werd een veel bescheidener „provisorisch museum” geopend. Het introverte baksteengebouw mist de relatie met de omgeving, maar kreeg wel op uitdrukkelijke wens van de opdrachtgeefster een schuilkelder voor haar collectie. Hitler werd immers een steeds grotere dreiging voor Euro- pa.

Tien jaar daarvoor had het echtpaar de kapitale kunstverzameling al veilig- gesteld in de Kröller-Müller Stichting, die in 1935 „om niet” aan het Rijk was overgedragen. Pogingen van meneer om zijn domein aan de staat verkopen hadden aanvankelijk weinig succes. Volgens hem zouden noodlijdende boomkwekers uit Boskoop er hun pro-

ducten kunnen tonen om hun verko- pen te stimuleren; een soort Keuken- hof, maar dan voor bomen en heesters. De regering-Colijn voelde daar weinig voor. Vanwege de bezuinigingen bood de begroting geen ruimte om de mil- joenen gulden op tafel te leggen. Het idee het jachtgebied voor 800.000 gul- den bij de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe onder te brengen, bleek uiteindelijk dé oplossing. Op 26 april 1935 was het zover. Om de nood- zakelijke uitgaven te bestrijden, besloot het bestuur het terrein tegen betaling open te stellen voor het publiek. De en- tree bedroeg toen een kwartje en de ANWB zorgde voor de bewegwijzering.

Korhoenders

Bij de Franse Berg, waar betonnen keermuren en andere restanten van Helenes grote droom terug te vinden zijn, bevindt zich ook de uit Maulbron- ner zandsteen vervaardigde grafkelder van de Kröllers. „Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren”, luidt de tekst op zijn zerk, terwijl zij met „Ik geloof aan het volmaakte van al het gebeuren” nog de aandacht op zich vestigt. De 70-jari- ge Helene had testamentair laten vast- leggen dat de tuinman een jaar lang ie- dere dag verse bloemen en groene takken van een douglasspar op haar

graf moest leggen. Een dergelijk detail ontbreekt in het jubileumboek, maar geeft wel een beeld van een in sociale normen ingekapselde ziel. Zou Kröllers persoonlijke archief niet vernietigd zijn, dan waren er ongetwijfeld meer van dergelijke saillante zaken aan het licht zijn gekomen.

De naam van Albertus Bernard Wig- man wordt slechts eenmaal genoemd, waarbij niet concreet wordt vermeld dat de bekende publicist als pr-man van het park ervoor zorgde dat veel vijftigers met het boek „Zo leeft de Hoge Veluwe” opgroeiden. In dit plaatjesalbum van de margarinefabri- kant Rama, waarvoor Rien Poortvliet zijn kunsten vertoonde, wijdt Wigman niet alleen zes pagina's aan het „muffel- wild”, de moeflons, maar komen ook de korhoenders voor het voetlicht. Het voornemen van de huidige beheerders om in de nabije toekomst in gevangen- schap gefokte exemplaren opnieuw in het park los te laten, oogste kritiek. Anton Kröller zou zich daaraan wel- licht niet gestoord hebben.

N.a.v. „De Hoge Veluwe. Natuur en kunst”, door Henk Beukhof e.a.; uitg. Waanders, Zwolle/Stichting Het Nationa- le Park De Hoge Veluwe, 2005; ISBN 90 40090327; 204 blz.; € 34,95.

INHOUD

PAGINA 16

Het blijft een raad- sel waarom Stalin zijn kameraden ver- moordde.

PAGINA 17

„Awater” en „Het uur U” van Nijhoff tonen vervluchtig- ing van de werke- lijkheid.

PAGINA 18

De psychologie van een bekeringsver- haal.

PAGINA 19

Ratzinger: ortho- dox, maar zonder scherpe kantjes.

Eindredactie: Rudy Ligtenberg

● Reeën komen al eeuwenlang voor op de Veluwe. Uit verhalen blijkt dat ze in de zestiende eeuw leefden op de overgang van open vlakte naar gesloten bos.

● Vrijwel alle Veluwe bossen zijn hooguit enkele honderden jaren oud. Het is niet duidelijk of er nog oerbos bestaat.

● De Beeldentuin is de tegenhanger van Helenes schilderijencollectie. Op de foto het kunstwerk „Jardin d'email” (Tuin van email) van Jean Dubuffet uit 1974.